

прямів діяльності УІБ, як уже зазначалося, є організація безперервної освіти бібліотекарів, то дуже корисною була його участь у проекті LICENCE, що підтримувався мережевою бібліотечною програмою Інституту відкритого суспільства. Цей проект підтримував розвиток і функціонування регіональних, національних та багатонаціональних навчальних центрів й фактично допоміг вижити системі безперервної освіти в першій половині 90-х років.

Надзвичайно цікавими і обопільно корисними є контакти, які підтримує УІБ з угорськими бібліотеками та бібліотекарями в різних країнах, організовуючи для них зустрічі та навчальні курси, а

кожні чотири роки – зустрічі угорських бібліотекарів усього світу зі своїми колегами на етнічній батьківщині.

Такою в основних рисах є діяльність Угорського інституту бібліотекознавства.

Література

1. Bulletin 2003: National Szechenyi Library / Ed. I. Monok. – Budapest, 2004. – 47 p.
2. Hungarian Library Institute: Guide / Comp. by A. Feimer. – Budapest, [2003]. – 16 p.
3. Hungarian Library Institute // URL: <http://www.ki.oszk.hu> – 24.04.2004.

Ніна МАЛОЛЕТОВА

Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини: історія її утворення, діяльність та сучасний стан

Розглядаються питання заснування і особливості розвитку Берлінської державної бібліотеки Пруської культурної спадщини від XVII ст. до нашого часу. Акцентується увага на характеристиці її унікальних фондів, зокрема наявності українки, і численних розпорошених каталогах. Аналізуються книгообмінні зв'язки з НБУВ, накреслюються шляхи їх активізації. Визначається значення і роль Бібліотеки в міжрегіональній системі німецьких бібліотек.

Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини (Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz) (далі – БДБ) – найбільша універсальна бібліотека Німеччини, яка одночасно з Німецькою бібліотекою у Лейпцигу виконує функції національної бібліотеки держави, а завдяки своїм унікальним фондам і виконуваним завданням має всесвітнє значення.

Відповідно до свого статусу БДБ виконує низку основних бібліотекознавчих та дослідницько-інформаційних функцій для бібліотек країни. Зокрема, під патронатом Німецького товариства сприяння розвитку науки (Deutsche Forschungsgemeinschaft) (Бонн) вона забезпечує у системі міжрегіонального постачання літературою комплектування дев'яти спеціальних зібрань; у корпоративній загальнонімецькій програмі, скоординованій між шістьма німецькими бібліотеками, – придбання літератури «Зібрання німецького друку»

(Sammlung deutscher Drucke) від 1450 року; відповідальна за поповнення літературою за період з 1871 по 1912 рік. БДБ є координаційним центром з укладання національних бібліографічних покажчиків німецького друку XVI і XVII ст., видає міжнародний зведений каталог інкунабул, поповнюючи його новими надходженнями. Систематично поповнюються численні банки даних, зокрема особистих архівів і автографів (Kalliope), історичних правових джерел з 1298 по 1810 рр., карт за минулі роки (IKAR), середньовічних рукописів (Manuscripta mediaevalia) тощо.

У співробітництві з Вюртемберзькою земельною бібліотекою у Штутгарті та бібліотекою герцога Августа у Вольфенбюттелі ведеться спеціальний банк даних пошкоджених оправ стародруків XV – XVI ст.

Спільно з Німецькою бібліотекою у Лейпцигу БДБ відповідальна за редагування загальнонімецького банку даних журналів (Zeitschriftendatenbank), який станом на березень 2003 р. налічував понад

Малолетова Ніна Іванівна, н. с. НБУВ.

1,1 млн назв періодичних видань на всіх носіях інформації і вміщував 5,8 млн даних від 4300 бібліотек-учасниць. До нього включено журнали, серіальні видання і газети (у т. ч. 405 тис. назв журналів, 63 тис. – газет і понад 23 тис. – журналів на електронних носіях) з усіх країн світу, всіма мовами, з усіх галузей знань без обмеження у часі.

Багатогранна діяльність бібліотеки забезпечується її внутрішньою структурою: поряд з функціональними відділами комплектування, каталогізації, обслуговування, збереження фондів, репрографії, міжрегіональних бібліотечних служб тощо є відділи стародруків, рукописів, музичний, картографічний, східноєвропейської та східноазійської літератури, відомчої літератури, дитячих та юнацьких видань, газетний. До структури БДБ входить також заснований у 1966 р. фотоархів Пруської культурної спадщини.

БДБ має 10-мільйонний книжковий фонд переважно суспільно-гуманітарного характеру, 4400 інкунабул, 18 300 західних та 40 тис. східних рукописів, 250 тис. автографів, 66 350 музичних автографів, 1400 особистих архівів, 450 тис. прим. нот, 960 тис. карт і атласів, 180 тис. газетних підшивок за минулі роки, 2,3 млн мікрофішів і мікрофільмів, 13,5 млн фото у фотоархіві. Щорічно до бібліотеки надходять 38 тис. назв журналів і серіальних видань, 400 назв газет.

Фонди бібліотеки розміщуються у трьох окремих приміщеннях: на вул. Унтер ден Лінден, 8, де сконцентрована, головним чином, література, видана до 1955 р. (310 читацьких місць); на Потсдамерштрассе, 33 – інформаційно-бібліотечне обслуговування літературою від 1956 р. видання; газетне книгосховище – у Західній гавані Берліна.

До найцінніших скарбниць БДБ належать Псалтир Людвіга Німецького IX ст., розкішно оздоблений на пергамені примірник Гуттенберзької біблії. Найстарішою рукописною книгою бібліотеки вважається Коптський кодекс біблейської «Книги Текстів» III ст., а найстаріша друкована книга – буддистський текст VIII ст. з Японії «Нуакуманто Дагані».

У відділі рукописів зберігаються фрагменти рукопису Вергілія (Vergilius Augusteus) з античною орнаментикою; фрагменти ілюстрованого давньолатинського перекладу Біблії (Quedlinburger Itala); найдавніші зразки пізньоантичного християнського художнього оздоблення книг; унікальні рукописи «Декамерона» Джованні Боккаччо; видатна пам'ятка – німецький героїчний епос «Пісні про Нібелунгів»; твір персидського поета-лірика XIV ст.

Гафіза «Пісні Гафіза» (1560 р.); церковнослов'янські рукописи тощо.

У бібліотеці також зберігаються найвідоміші рукописи творів великих композиторів, зокрема Йоганна Себастьяна Баха – «Messe in h-Moll», «Johannispassion» і «Matthäuspassion»; Людвіга ван Бетховена – урочиста меса та четверта, п'ята, восьма і дев'ята симфонії; найбільш відомі опери Вольфганга Амадея Моцарта; шість так званих лондонських симфоній Йозефа Гайдна, «Італійська симфонія» (№ 4) Фелікса Бертольдї; симфонії № 3 і 4 Роберта Шумана, перший фортепіанний концерт Йоганнеса Брамса тощо.

Зібрання атласів включає такі раритети, як морський атлас Батисти Агнезе (1572 р.), перший «Атлас подорожей по Європі» (1580 р.), «Атлас великого курфюрста» XVII ст. тощо. Велику цінність представляють «Карта Німеччини» Ніколаса фон Куеса (1491 р.), морські карти Середземномор'я та району Індійського та Тихого океанів, зібрання східноазійських карт з рідкісними рукописними ілюстраціями з Китаю та Японії, які зберігаються лише в одному примірнику у Німеччині, а також унікальні карти щодо України.

У фондах БДБ зберігаються значні масиви українки починаючи з XVII ст. і до сучасної. Це енциклопедії і довідники, путівники по різних містах України, карти й атласи, періодичні та продовжувані видання тощо. Серед них і багатотомні зібрання творів видатних українських діячів науки і культури – В. Антоновича, М. Грушевського, Д. Бантиш-Каменського, Д. Багалія, М. Костомарова, І. Огієнка, В. Липинського, І. Левицького, митрополита П. Могили та багатьох інших, а також представників української діаспори, які не втрачали культурних і наукових зв'язків з Україною та її національними традиціями – В. Кубійовича, Д. Дорошенка, М. Донцова, В. Косика, Т. Мацьківа, В. Січинського, Я. Федорчука, О. Шульгіна та багатьох інших.

Є також багато творів іноземців про Україну. Передусім треба назвати твір французького інженера Г. де Боплана, який 17 років жив і працював в Україні. Його видання «Опис України» – своєрідна енциклопедія і цінне джерело для висвітлення побутування тогочасного українства (XVII ст.). У БДБ воно є як мовою оригіналу (1651, 1660 рр. видання), так і у перекладах латинською, англійською, німецькою, російською і українською мовами. Це також двотомне видання французького і німецького історика Ж.-Б. Шерера «Annales de la Petite – Russie, ou histoire des cosaques sarogues et des cosaques de l'Ukraine» (1788 р.) – перший у захід-

ноєвропейській науці загальний географічно-історичний огляд України. Цікавою є праця Х. де Манштейна «*Mémoires historiques, politiques et militaires sur la Russie depuis l'année 1727–1744*» (1860 р.), яка містить матеріали стосовно України.

Твори цих вчених і культурних діячів видавалися як на теренах колишньої Російської імперії (Москва, Санкт-Петербург, Київ, Одеса, Харків та ін.), так і за кордоном (Берн, Берлін, Варшава, Відень, Львів, Лондон, Мадрид, Нові Сад, Нью-Йорк, Париж та ін.).

Найбільш повно представлена історична тематика, зокрема часів козаччини та доби Б. Хмельницького. Зокрема, у БДБ зберігається 3-томний літопис С. Величка – найвизначнішого історика часів Хмельниччини і Г. Грабянки – відомого як автора історичного літопису «*Действия предельной и от начала поляков кровавой небывалой брани Богдана Хмельницкого гетмана запорожского с поляками...*» (1610 р.).

Дуже добре збереглася україніка 20–40-х років минулого століття. Тематично вони охоплюють питання політики, української історії та історіографії, українського націоналізму, народознавства, літератури. Значна кількість видань присвячена німецьким колоніям в Україні.

Неабиякий інтерес становлять видання, опубліковані під час другої світової війни у Німеччині та Австрії:

- Україна: країна, народ, історія, культура, економіка, політика. – Берлін: Інформаційний відділ Українського національного об'єднання, [1941]. – 155 с.;
- Шемет Б. Україна колись і тепер. – Берлін: Видавництво «Українська дійсність», 1941. – 39 с.;
- Обермайер Ф. Україна. Країна чорнозему. З численними малюнками і картами. – Відень, 1942. – 198 с.

Досить повно представлені матеріали Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, Українського наукового інституту у Берліні, праці Українського наукового інституту у Варшаві, Українського історично-філологічного товариства у Празі, Канадійського інституту українських студій, Центрального бюро преси і пропаганди професійної організації українського студентства (Крайова студентська рада), Союзу визволення України (Відень), Видавництва української молоді (Берлін), Громади (Львів, Коломия), Організації українських націоналістів у Мюнхені та інших. Крім того, є великий масив видань НАН України за весь час її існування, Політвидаву УРСР, Державного видавництва України, Народного комісаріату освіти УРСР, Центрального

статистичного бюро УРСР (а згодом – України), видавництва «Радянська школа» тощо.

Стосовно періодичних видань особливий інтерес становлять журнали 20–30-х років минулого століття. Частина цих журналів дублюється фондами НБУВ. Це – «Нова Україна» (Прага, Берлін), «Стара Україна» (Львів), «Тризуб» (Париж), «За державність» (Варшава), «Наша правда» (Львів), «*Ukrainische Rundschau*» (Відень) та деякі інші. При цьому слід зазначити, що як і у Берлінській державній бібліотеці, так і в НБУВ комплекти цих журналів неповні (але більша кількість номерів зберігається у БДБ).

БДБ також має у своєму розпорядженні журнали, які відсутні у фондах НБУВ. Це зокрема:

- «Голос українського робітника». Двотижневик, присвячений справам української робітничої еміграції в Західній Європі (Берлін);
- «Далекосхідний націоналіст». Неперіодичний орган української Далекосхідної Січі (Циндао);
- «Нація у поході». Орган української державницької думки (Берлін);
- «Самостійна Україна». [Орган] Української національної колонії (у Харбіні);
- «Сьогочасне минуле». Вісник українознавства (Наукове товариство ім. Шевченка у Львові);
- «Україна хліборобська» (Відень);
- «Український вісник». Орган Українського національного об'єднання (Берлін) (на правах рукопису);
- «Український революціонер». Орган Української національної революційної організації Західної України (Львів);
- «Українські вісті» (за редакцією Ілька Борщак) (Париж);
- «*Beiträge zur Ukrainenkunde*». Видання Українського наукового інституту у Берліні;
- «*Bulletin du Bureau de presse ukrainien*» (Paris);
- «*La libre Ukraine*». Видання Комітету порятунку України (Константинополь);
- *Ukrainische Kulturberichte des Ukrainischen wissenschaftlichen Instituts in Berlin*;
- «Ukraine». Місячник німецько-української політики (Гамбург);
- «Ukraine». Видання Української служби преси з питань народознавства, економіки та культурної політики (Берлін);
- «*Ukrainische Nachrichten*» (Berlin) [Машинопис].

Доля цієї бібліотеки своєрідна і незвичайна, вона пов'язана з усіма перепитями історії Німеччини,

яка знаходилась у центрі світових подій, унаслідок яких змінювалися кордони країн і долі народів, переміщувалися їх культурні цінності.

БДБ заснована у 1661 році як палацова бібліотека прусського курфюрста Фридриха Вільгельма у Кельні на Шпрее. Бюджет бібліотеки був нужденним, тим більше, що ці кошти періодично витрачали на воєнні потреби. Іноді навіть бракувало грошей на виплату заробітної платні бібліотекарям. Проте, у фонді бібліотеки у 1668 р. уже налічувалося понад 21 тис. друкованих видань і 1800 рукописів. Від 1701 р. бібліотека стала називатися королівською, для якої у 1784 р. було побудовано спеціальне приміщення. При переїзді до нього три штатних бібліотекарі виконали значний обсяг робіт: розібрали і заново перешифрували вже 80-тисячний фонд, уклали новий альбомний рукописний каталог, а також обслуговували читачів.

Заснування у 1809 р. Берлінського університету ім. Гумбольдта вплинуло на зростання читачьких запитів і зумовило потребу у повному розкритті фондів за допомогою каталогів. До 1819 р. фонд БДБ був розставлений за систематичним принципом, що стало передумовою для створення систематичного каталогу, який було завершено до 1881 р., і складався він з 571 тому.

Протягом ХІХ ст. фонди бібліотеки значно зростають за рахунок надходжень книжкових зібрань церковних бібліотек, а також у зв'язку з поживавленням видавничої діяльності у країні. З 1824 р. БДБ одержує безоплатний обов'язковий примірник всіх видань, які виходили у Пруссії. У 1865 р. чисельність її фондів уже становила понад 500 тис. томів. У зв'язку з цим постала необхідність у створенні зведених каталогів, які б інформували про місцезнаходження книжкових фондів. БДБ стала ініціатором створення таких каталогів спочатку у Пруссії (*Gesamtkatalog der preussischen Bibliotheken*), а згодом і у всій Німеччині.

У 1905 р. було утворено Довідково-бібліографічне бюро німецьких бібліотек (*Auskunftsbüro der deutschen Bibliotheken*). Здійсненню цієї роботи сприяла стандартизація в галузі каталогізації: у 1899 р. були видані «Пруські інструкції» (*Preussische Instruktionen*).

У 1914 р. БДБ переїжджає до нового приміщення по вул. Унтер ден Лінден, 8, що у безпосередній близькості від Бібліотеки Пруської академії наук і Університету ім. Гумбольдта, а в 1918 р. вона перейменована в Пруську державну бібліотеку.

Перед початком другої світової війни фонди БДБ налічували близько 3 млн томів, 70 тис. рукописів, 500 тис. автографів та інші численні зібрання.

Війна внесла свої корективи у діяльність бібліотеки. Вже у квітні 1941 р. після перших бомбардувань бібліотека з метою збереження своїх фондів почала їх вивозити на захід тодішньої Німеччини, передусім вивозилися рукописи, стародруки, цінні та рідкісні видання. З вересня–жовтня 1942 р. до листопада–грудня 1943 р. тривала друга фаза евакуації фондів. А наприкінці грудня 1943 р. був остаточно евакуйований весь 3-мільйонний фонд.

Ця література з січня до літа 1944 р. у більшості випадків була неупорядкована, не запакована і занесена тільки на загальні списки, відправлялася до міст призначення вантажівками, залізницею, баржами по Шпрее. У цій акції брали участь школярі з учителями, студенти, солдати, військовополонені. Книги були відправлені в понад 30 книгосховищ (передусім рудники, замки, церкви, школи): Бранденбург, Силезію, Померанію, Саксонію, Гессен, Оберфранкен, Вюртемберг і Північну Богемію.

З початку 1944 р. були вивезені майже всі допоміжні служби БДБ, зокрема каталогу, у т.ч. Німецький зведений каталог, частина Реального каталогу з природничих наук до Беесдау (Нижній Лаузіц), а інша його частина – до Гіршберга (Велетенські гори); відділ картографії – до Нойгерсдорфа (Саксонія), генеральна дирекція переїхала до Лукау (Нижній Лаузіц).

Після закінчення війни 4 книгосховища бібліотеки знаходились в американській зоні окупації, 1 – у французькій, 13 – у радянській, а також 6 – у Силезії, 5 – у Померанії і 4 – у Північній Богемії, території яких перейшли до Польщі і Чехії.

У повоєнні і наступні роки на подальший стан фондів і діяльність БДБ негативно вплинув поділ Німеччини. 1 жовтня 1946 р. частина бібліотеки по вул. Унтер ден Лінден, яка входила до радянської окупаційної зони з книгами, які були частково повернуті (800 тис. од. зб.), була відкрита для читачів під назвою Публічна наукова бібліотека (*Offentliche wissenschaftliche Bibliothek*), а з 1954 р. стала називатися Німецька державна бібліотека (*Deutsche Staatsbibliothek*), і разом з Німецькою бібліотекою (*Deutsche Bucherei*) у Лейпцигу виконувала функції Національної бібліотеки для НДР.

Більшу частину фондів колишньої Пруської державної бібліотеки (1 млн 800 тис. од.), які знаходились в американській окупаційній зоні, у 1946–47 рр. стали звозити до Марбурга, де була утворена так звана Гессенська бібліотека (*Hessische Bibliothek*), туди ж були зведені і фонди з Вальденбурга (Саксонія). У 1948 р. з книгосховищ французької окупаційної зони фонди були вивезені до Університетської бібліотеки у м. Тюбінген («Тю-

бінгенське книгосховище»). У 1949 р. Гессенська бібліотека була перейменована в Західнонімецьку бібліотеку (Westdeutsche Bibliothek), а у 1968 р. – у Державну бібліотеку Пруссської культурної спадщини. Фонди БДБ з Марбурга і Тюбінгена були поступово повернуті до Західного Берліна, до новобудови бібліотеки по Потсдамерштрассе (будівництво завершено у 1978 р.).

Таким чином, у Берліні існували дві державні бібліотеки, які походили з одного історичного джерела, знаходились на відстані двокілометрової повітряної лінії, але були розділені муром і колючим дротом. Унаслідок поділу Німеччини у 1949 р. дві частини колишньої Пруссської державної бібліотеки стали дотримуватися різних ідеологічних концепцій, організаційно-правових принципів і, поступово віддаляючись одна від одної, стали розвиватися кожна своїм власним шляхом.

Після возз'єднання Німеччини обидві бібліотеки об'єдналися у 1992 р. під нинішньою її назвою.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) має давні книгообмінні зв'язки з БДБ (з 1924 р.), які під час другої світової війни були перервані, а з 1955 р. відновлені з тією її частиною, яка знаходилася на території НДР.

Німецька державна бібліотека (далі – НДБ) по вул. Унтер ден Лінден, 8 була державним книгосховищем, одержувала обов'язковий примірник всієї друкованої продукції Німецької Демократичної Республіки. Численні видавництва ФРН надсилали до неї також обов'язковий примірник видань. Вона була центром міжнародного книгообміну і міжбібліотечного абонементу НДР, з 1949 р. – депозитарієм ЮНЕСКО, з 1957 р. – ООН.

З цією бібліотекою за роки існування НДР у НБУВ були налагоджені активні книгообмінні зв'язки з намаганням максимального задоволення взаємних потреб у науковій літературі попри кількісний еквівалент одержаних і відправлених видань. До НБУВ надходило понад 50 назв німецьких наукових журналів, а також численні енциклопедичні й довідкові видання, цінні монографії з усіх галузей знань. До НДБ надсилалися 35 назв журналів, 64 назви тематичних збірників і численні монографії видавництва «Наукова думка», а також книжкова продукція різних видавництв України. У 1955 р. від НДБ одержано 540 видань, надіслано – 385, подальший щорічний взаємний обмін становив у середньому 700–800 од. У той же час з частиною БДБ у Західному Берліні книгообмінних контактів не існувало.

Нині обсяг книгообміну з БДБ незначний. На нашу думку, це зумовлено низкою причин. Пере-

дусім, при поповненні своїх фондів БДБ суворо дотримується вибіркового комплектування, враховуючи наукову цінність видань, координуючи свою діяльність у галузі придбання нової іноземної літератури з науковими, універсальними і спеціальними бібліотеками Німеччини. Крім того, Німецьке товариство сприяння розвитку науки (Бонн) – центр міжнародного книгообміну країни, якому НБУВ надсилає велику кількість українських видань, розподіляє їх серед німецьких бібліотек, переважна частина яких передається до БДБ.

Слід також зазначити, що численні німецькі благодійні фонди виділяють цій бібліотеці на придбання літератури великі кошти, передусім це «Друзі Берлінської державної бібліотеки» (Freunde der Staatsbibliothek zu Berlin e. V.), «Товариство Мендельсона у Берліні» (Mendelsohn – Gesellschaft e. V. in Berlin), «Міжнародне товариство К. М. Вебера» (Internationale Carl Maria von Weber Gesellschaft e. V.), «Коло друзів картографії у фонді Пруссської культурної спадщини» (Freundeskreis für Cartographica in der Stiftung Preussischer Kulturbesitz e. V.) та багато інших. Крім того, дедалі більшого значення набуває використання електронної версії видань, і бібліотека надає перевагу більш оперативному одержанню інформації.

Відносини НБУВ з цією бібліотекою доброзичливі, проте на розширення книгообмінних контактів БДБ йде неохоче.

Нині НБУВ у своїй практичній діяльності контактує головним чином зі Східноєвропейським відділом БДБ, утвореному у 1950 р. у м. Марбург. Ще з довоєнних часів Пруссська державна бібліотека вже мала значні фонди слов'янської літератури. Враховуючи підвищений інтерес громадськості до літератури східноєвропейських країн взагалі і слов'янської зокрема, фонди цієї літератури у повоєнні роки значно збільшилися. Німецька державна бібліотека, як частина національної бібліотеки НДР, у результаті політичних контактів з країнами Східної Європи, що історично склалися, придбала значні масиви східноєвропейської літератури, яка тепер використовується у двох приміщеннях БДБ. Станом на початок 1986 р. фонди Німецької державної бібліотеки налічували понад 6,5 млн томів.

Східноєвропейський відділ комплектує літературу головним чином з гуманітарних і суспільних наук, як мовою оригіналу, так і західноєвропейськими мовами з усіх країн СНД, Балтії, республік колишньої Югославії, Греції і Фінляндії, а також регіонів, де проживають лужицькі серби.

Загальний фонд відділу налічує приблизно 1 млн томів, щорічні надходження становлять бл. 10 тис.

томів. Крім того, регулярно надходить 4 тис. назв журналів. У читальному залі відділу зберігається понад 30 тис. довідкових, енциклопедичних та бібліографічних видань і словників.

Східноєвропейський відділ – комплексний підрозділ БДБ, до функцій якого входять комплектування фондів, їх каталогізація і включення до електронного каталогу БДБ (за системою PISA), інформаційно-довідкове обслуговування читачів, науково-дослідна і бібліографічна робота тощо. Читальний зал відділу оснащений достатньою кількістю новітньої комп'ютерної техніки, є доступ до електронного каталогу OPAC і Інтернету. Додатково буде створений також доступ до системи «Integrum World Wide» і завдяки цьому – приблизно до 4 тис. російських банків даних (повні тексти з бібліографічними даними).

У відділі зберігається Osteuropa-Sammelkatalog (OSK) – Зведений каталог (у формі карток) східноєвропейської літератури, виданої до 1984 р., яка є у бібліотеках країн Західної Європи (ним користуються лише у приміщенні на Потсдамерштрассе). Каталог не поповнюється, найближчим часом буде проведена його ретроконверсія.

Спільно із документаційними службами і дослідними інститутами інших країн Східноєвропейський відділ із 70-х років минулого століття бере участь у підготовці до друку видання «Europäische Bibliographie der Osteuropaforschung» = European Bibliography of Slavic and East European Studies (НБУВ одержує його з 1978 р.), готує до друку продовжуване видання «Veröffentlichungen der Osteuropa-Abteilung», яке включає, головним чином, матеріали нарад бібліотечних комісій і документаційних служб східно-, центрально- і південноєвропейських досліджень (ABDOS). Комплекти цього видання починаючи з 1973 р. є у НБУВ.

З 1998 р. Східноєвропейський відділ БДБ спільно з відділом стародруків за підтримки Німецького товариства сприяння розвитку науки у Бонні відповідають за спеціальну колекцію «Slawische Sprachen und Literaturen» («Слов'янські мови і літератури» (включаючи народознавство), а з 2002 р. спеціальна інформаційна служба «New Contents Slavistics» має доступ через банк даних «Online Contents» (OLC) до Спільного бібліотечно-го союзу (Gemeinsamer Bibliotheksverbund) як частини цього спеціального зібрання.

Історичні традиції утворення фондів, зміни у правилах їх розстановки і особливості розвитку БДБ зумовили те, що бібліотека має розгалужену систему каталогів, більшість з яких була утворена наприкінці XVIII – початку XIX ст. Принципи ве-

дення і організації каталогів БДБ змінювалися протягом історії їх існування. Різні частини алфавітного каталогу складаються з каталожних карток різного формату (міжнародний формат введено лише з 1909 р.). До 1908 р. каталогізація проводилася рукописним способом. Для опису видань німецькою мовою використовувався готичний шрифт, що ускладнювало їх читання. Розгалужена система загальних каталогів бібліотеки та її окремих підрозділів і умови, за яких вони створювалися, зумовили те, що різні частини каталогів не були узгоджені між собою, хронологічні ряди додержані не завжди однозначно і послідовно.

Під час другої світової війни алфавітний каталог у книжковій формі згорів, а з 2099 томів систематичного збереглося 1652. Унікальний зведений каталог німецьких бібліотек, який включав 2,5 млн назв книг, було втрачено. У перші повоєнні роки розстановка фондів у частині БДБ, що знаходилася у радянській окупаційній зоні, здійснювалася на основі розстановочних індексів, що спричиняло необхідність створення топографічного каталогу. Ведення старого систематичного каталогу у формі книжкового видання (наповнення за 1840 по 1955 рр.) було припинено, тому що схема класифікації застаріла, і крім того користуватися рукописними томами було незручно. З 1955 р. він ведеться у картковій формі.

Нині до переважної частини фонду БДБ (монографії і журнали) є доступ через електронний каталог «StaBiKat».

До більшості рукописів та інкунабул існують друковані каталоги з різною глибиною розкриття, на деякі групи рукописних видань є недруковані книжкові і карткові каталоги та інвентарі. Майже всі стародруки введені в електронний каталог «StaBiKat». Виняток становлять видання, придбані бібліотекою до 1909 року, бібліографічні дані яких будуть уводитися до цього каталогу поступово.

Як вже згадувалося, друковані карти і атласи, опубліковані до 1850 р., включені до банку даних IKAR.

Станом на початок 2004 р. закінчено ретроконверсію таких каталогів:

- ▶ старий алфавітний каталог монографій і серій: частина старого фонду (фондів до 1943 р., вивезених до Західної Німеччини) і нових надходжень до 1984 р.;
- ▶ алфавітний каталог I (монографії, серії, журнали, газети) – надходження до 1908 р.;
- ▶ алфавітний каталог II (монографії, серії, журнали, газети) – фонди БДБ, опубліковані протягом 1909–1974 рр., у т. ч. придбані Німецькою державною бібліотекою після 1945 р.;

► новий алфавітний каталог (наповнення за 1975–1991 рр.).

У бібліотеці проводиться повсякденна систематична робота щодо виявлення і доукомплектування прогалин у фондах, зокрема багатотомних і продовжуваних видань. До заслуги бібліотеки слід віднести також й те, що нею укладений реєстр фондів, втрачених під час другої світової війни, який мали можливість зробити лише деякі бібліотеки.

У рамках культурного обміну між Німеччиною і Україною Міністерство культури Німеччини доручило БДБ бути головною установою з приймання представників України, у т. ч. і автора цієї статті (жовтень 2003 р.). Із загальними напрямками діяльності цієї бібліотеки представників України ознайомила генеральний директор БДБ д-р Барбара

Шнайдер-Кемпф. Про роботу окремих підрозділів інформацію надали їхні керівники – д-р Андресен (східноєвропейський відділ), фрау Вемеєр (стародруки), д-р Гель (музичний відділ), п. Шнарр (фотоархів), а також представник відділу рукописів д-р Гіля. Заключну бесіду провела завідувачка Центрального відділу БДБ п. д-р Люльфінг.

Завдяки люб'язності п. Олафа Гамана було продубльовано каталог видань з україніки за минулі роки, що зберігається у БДБ (понад 800 назв). На майбутнє його можна використати для поповнення прогалин у фондах НБУВ шляхом замовлення у БДБ ксерокопій.

Сподіваємось, що налагоджені особисті контакти з представниками Берлінської державної бібліотеки Пруської культурної спадщини сприятимуть і активізації книгообмінних контактів.

Міжнародні семінари

28 жовтня 2004 р. Російська національна бібліотека спільно з Російською державною бібліотекою проводить семінар «Бібліотечне обслуговування поліетнічного населення регіонів Росії».

Бібліотеки розробили «Концепцію бібліотечного обслуговування поліетнічного населення регіонів Росії (Проект)».

Головна мета семінару – обговорення цього Проекту. Осмислити (та здійснити на практиці у подальшому) бібліотечне обслуговування поліетнічного населення регіонів на сучасному етапі формування громадянського суспільства через етнологічний, культурологічний та педагогічний підходи – друга мета проведення семінару.

Семінар працюватиме за такою програмою:

- Формування громадянського суспільства в Росії та бібліотека (культурологічний підхід).
- Сучасна національна (етнічна) політика в Російській Федерації.
- Толерантність – маніфест ХХІ століття та основа міжособистісного спілкування в бібліотеці.
- Діалог культур (організація та реалізація в бібліотеці та бібліотекою).
- Специфіка змісту роботи в структурних підрозділах бібліотеки, яка пов'язана з етнічною культурою поліетнічного населення регіону: краєзнавчою, методичною, бібліографічною, довідково-бібліографічною та ін.
- Формування патріотизму користувачів через краєзнавчу діяльність.
- Інноваційні форми бібліотечної діяльності, пов'язані з поліетнічністю населення регіону.
- Робота бібліотеки з новими, нетрадиційними групами читачів.
- Мовні особливості користувачів та мовне спілкування в бібліотеці.
- Зв'язки бібліотеки з іншими суб'єктами культури та освіти у справі обслуговування іншомовних та іншокультурних груп населення.
- Зв'язок бібліотеки з суб'єктами освіти в реалізації полікультурної освіти.
- Конфесійний фактор у діяльності бібліотеки (культурологічний підхід).
- Діяльність бібліотеки на допомогу національно-культурним автономіям і національно-культурним об'єднанням у регіоні.

Семінар проводиться за адресою:

191069, г. Санкт-Петербург, Русская национальная библиотека, Садовая ул., 18.

E-mail: dialog@nlr.ru

Тел./ Факс: (812)310-70-77